

ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЧЕХІЇ

У статті розглядається досвід реформування національної освітньої системи Чехії. Грамотне використання іноземного досвіду в системі освіти дасть можливість адаптуватись до динамічних потреб ринку праці та спрямує освітній процес України відповідно до сучасних вимог суспільства.

Ключові слова: *неперервна освіта, рівні освіти, базова освіта, середня освіта, вища освіта, освіта протягом життя, Чехія, Європейська система кваліфікацій.*

The article deals with the experience of national educational system reformation in the Czech Republic. Correct use of the foreign experience in the education system will make it possible to adapt to the dynamic necessities of the labour market and direct Ukraine's educational process according to the present requirements of society.

Keywords: *continuous education, education levels, basic education, secondary education, higher education, lifelong education, the Czech Republic, European system of qualifications.*

В Україні триває активне реформування освіти, кінцевою метою якого є суттєве підвищення якості усього освітнього простору. З'являються нові напрями в освіті. В європейських країнах цей процес поступово дійшов такого рівня розвитку, коли освітній процес повністю адаптований до потреб ринку праці. Чехія мала таку ж систему освіти, як і Україна; вона є прикладом держави, яка в стислі терміни перейшла на європейську освітню систему. Проаналізувавши досвід Чехії та грамотно використавши іноземний досвід, українська система освіти зможе адаптуватись до динамічних потреб ринку праці й спрямує вітчизняний освітній процес відповідно до сучасних вимог, а також допоможе уникнути помилок у власній освітній діяльності.

Питаннями з досвіду та дослідження освіти в Чехії займаються багато вітчизняних науковців, таких як Н. Дзюбишина, О. Долгая, Т. Дрожжина, Л. Степура, Г. Товканець, І. Уличний та інші. В своїх роботах дослідники приділяють увагу вузькому питанню в освіті Чехії, тому основний акцент в статті зроблено на ознайомленні з усіма аспектами неперервної системи освіти Чехії [1, с. 14].

Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину Програму навчання протягом життя (*Life long Learning Programme*). Ця Програма прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, що існували до 2006 р. Навчання протягом життя спрямоване на зростання інвестицій у людей і знання, набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність і розширення можливості для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Навчання

протягом життя охоплює все цілеспрямоване навчання, формальне чи неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентності. Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної освітньої моделі [2].

У Чехії існує така система освіти, як дошкільна, початкова, середня, вища, безперервна, аспірантура. Обов'язковою є дев'ятирічна освіта – зазвичай діти відвідують школу з шести до п'ятнадцяти років, дев'ятирічне навчання поділяється на два цикли гімназії: восьмирічна або шестирічна.

На рівні школи укладається «Шкільна програма». Це документ, який створюється педагогічним колективом школи (комісією), виходячи із концепції освіти Чеської Республіки, що прописана в «Білій книзі». Концепція визначає освітні програми на кожний шкільний ступінь та п'ять ключових освітніх компетенцій: навчальна; комунікативна; соціальна; громадянська; професійна.

Роботу комісії координує педагог, який пройшов спеціальну підготовку. Він слідкує, щоб створений документ відповідав законодавству. Директор погоджує «Шкільну програму» зі шкільною радою, до якої входять представники засновника школи, учителі, батьки і повнолітні школярі.

«Шкільна програма» має такі розділи:

1. Характеристика школи.
2. Навчальний план з двох частин (інваріантна та варіативна складові).
3. Основи оцінювання учнів.
4. Самооцінювання.
5. Організація роботи підготовчих класів.
6. Шкільна команда.
7. Характеристика учителя.
8. Характеристика учнів.
9. Шляхи співпраці учасників освітнього процесу.
10. Ключові компетенції.
11. Вимоги до рівня знань учнів.
12. Інтеграція округу в освітню сферу.
13. Характеристика кожного предмета.
14. Стратегія роботи учителя для досягнення мети.

Учитель у чеській школі – це модератор навчального процесу, а не лектор. Основний персонаж у школі – учень. Учителі – партнери учнів. Вони співпрацюють для досягнення спільної мети. Чеським учням виставляється оцінка за поведінку. Учень може бути залишений на другий рік. Обов'язкове навчання – дев'ять класів, але якщо учень двічі залишався на повторний курс, то може закінчити навчання після сьомого класу. Між школою та батьками може бути укладений договір, де в письмовій формі виписані обов'язки і права учасників договору. Договір тристоронній: батьки – дитина – школа.

Ревізія реформи школи показала, що з окремих предметів, наприклад з інформатики, спостерігається прогрес, а гуманітарна сфера, зокрема грамотність, слабо розвинена. Тому в 2011 році було внесено зміни у програми, де в пріоритеті чеська мова, іноземна мова, математика. Іноземна мова вивчається з третього класу. Важливе значення надається практичному спрямуванню знань. Для обдарованих дітей та для дітей з особливими потребами створюють індивідуальні програми. Цим займається учитель-предметник, шкільний психолог, спеціальний педагог. За особливих умов дитина може навчатися вдома. Спеціалізація та профілізація забезпечується через варіативну складову та за рахунок матеріальної бази школи. Наприклад, якщо у школі дуже хороша спортивна база (чотири зразково оснащені спортивні зали, два тренажерні зали, спортивні зони в рекреаціях, бані, душові), а також гарна база аудіо- та відеоапаратури, то діти займаються різними видами спорту і різними видами мистецтва, як за рахунок уроків, так і за рахунок гурткової роботи. Гурткова робота існує і за бюджетні кошти, і за плату батьків. У чеській школі учні навчаються 13 р.: I рівень - початкові класи (1–5 кл.); II рівень – загальна школа, гімназія (6–9 кл.); III рівень - середня школа, ліцеї, коледжі, (10–13 кл.).

Школа I та II рівнів (1–9 кл.) називається основна школа і є обов'язковою для всіх. Після закінчення школи учні обов'язково складають державні екзамени з трьох предметів: чеська мова, іноземна мова, математика, а також два-три шкільні екзамени за вибором учнів. До ВНЗ екзамени складають окремо.

Директор несе повну відповідальність за укладання та виконання «Шкільної програми», яка обов'язково розміщується на веб-сторінці школи. Громадське управління школи здійснюється через раду школи, яка діє на тих самих засадах, що і в українських школах. Рада школи має багато повноважень і не несе жодної відповідальності. У результаті освітньої реформи в Чехії було досягнуто структурної та функціональної відповідності освіти вимогам Європейського Союзу [3].

Також у Чехії є різні аспекти середньої освіти. Середня освіта, за якої учні після одного-двох років навчання отримують табель успішності з результатами випускного іспиту; середня освіта, за якої учні після двох-трьох років навчання отримують табель успішності з результатами випускного іспиту і

свідоцтво про професійну підготовку (такі випускники зазвичай не продовжують навчання, а йдуть працювати за фахом); середня освіта з атестатом зрілості (чотири роки навчання) [4, с. 85]. Державний випускний іспит складається з декількох частин: іспиту з чеської мови та інших іспитів відповідно до спрямованості навчального закладу (загальна і профільна частина).

Повна вища освіта доступна учням з повною загальною середньою освітою. Денна форма навчання триває три роки, включаючи практику, на медичних і деяких інших спеціальностях – до 3,5 р. Навчання завершується специфічним іспитом (чеськ. «*Absolutorium*») за окремими спеціальностями, практичним іспитом і захистом письмової роботи випускника. Одночасно з цим учні отримують академічні титули бакалавр або дипломований спеціаліст (DiS.).

У вищих професійних школах навчання платне: зазвичай від кількох тисяч до кількох десятків тисяч крон на рік. Іноземним абітурієнтам для зарахування до вишу, крім вступних іспитів, як правило, потрібно здати тест з чеської мови та пред'явити нострифікацію документів про отримання середньої освіти, якщо вона була отримана за межами Чехії. Терміни та умови подачі сертифіката про знання чеської та нострифікаційних документів різняться залежно від ВНЗ. У чеських вишах можна вибрати очну (раніше – денна), дистанційну (раніше – навчання при трудовій зайнятості) форму або комбінувати обидві форми навчання (комбінована форма). Існують також інші форми освіти: перекваліфікація, університети третього віку, отримання педагогічної кваліфікації тощо. У деяких вишах Чеської Республіки можна також отримати академічний титул Master of Business Administration. Дипломи чеських вишів визнаються в багатьох країнах світу (Євросоюз, США, Канада, Австралія), а всі рівні чеської освіти відповідають міжнародним нормам класифікації освіти (ISED) і стандартам Євросоюзу. Студенти можуть отримувати фінансову підтримку з бюджету Міністерства праці та соціального захисту або Міністерства освіти, молоді та спорту. Соціальну допомогу (допомогу на дітей) можуть отримувати учні та студенти до 26 р., незважаючи на тип навчального закладу, залежно від фінансового стану сім'ї.

На підставі особливого законодавства, у випадку недостатнього доходу сім'ї, який визначений з метою соціальних нарахувань на дитину і має не перевищувати добуток суми прожиткового мінімуму і коефіцієнта 1,5, студенти мають право отримувати так звану «соціальну стипендію». На сьогодні розмір такої стипендії становить 1620 чеських крон на місяць і виплачується в кінці кожного семестру за весь навчальний рік – 10 місяців. Студентам з високою успішністю виплачується так звана «стипендія з успішності». Для отримання цієї стипендії необхідно мати високий середній бал (своєчасне складання всіх заліків та іспитів). Стипендія виплачується один раз за семестр або щомісяця, у розмірі, встановленому кожним окремим ВНЗ, і залежить від факультету, на якому навчається студент.

Стипендія також виплачується студентам докторських навчальних програм, відповідно до правил з виплати стипендій, що встановлюються кожним ВНЗ індивідуально, і становить 5000–10000 чеських крон на місяць (залежно від обраного вишу і факультету). Навчання проводиться у формі лекцій, семінарів, вправ, лабораторних практичних робіт та проходження практики (наприклад, практика в лікарні, в школі тощо).

Відвідування лекцій для студентів не є обов'язковою умовою, однак присутність і активна участь на інших лекціях, що проводяться у формі семінарів і т.д. та відбуваються в маленьких групах, обов'язкове [5, с. 24].

Кожен предмет має свій план, складений окремими викладачами, відповідно до внутрішніх правил окремого ВНЗ, де вказана вся література для самонавчання й успішної підготовки до складання заліку та іспиту (залежно від предмета).

При кожному ВНЗ і факультеті є своя бібліотека, де студенти можуть брати підручники, а також використовувати комп'ютерну техніку (комп'ютери, принтери, копіювальні машини тощо) за зниженою ціною за умови пред'явлення ISIC карти. Після закінчення бакалаврату складаються державні іспити, а також захищається бакалаврська робота. Випускнику присвоюється титул бакалавра (Bc.) і бакалавра мистецтв (BcA.) [6, с. 9].

Після закінчення магістратури складаються державні іспити, а також захищається дипломна робота. Випускнику присвоюється титул магістра або інженера (*Ing.*) у разі закінчення технічних ВНЗ та економічних факультетів.

Після закінчення докторантури складаються державні іспити, а також захищається докторська робота. Випускнику присвоюється титул доктора (кандидата наук) – Ph.D.

При розгляді рівнів освіти (присвоєння кваліфікації), що дозволяє навчатися у ВНЗ інших країн ЄС, і при розгляді еквівалентів дипломів про вищу освіту (для трудової діяльності в країнах ЄС), у Чехії керуються прийнятою в Лісабоні «Конвенцією про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» (1997) [7, с. 103].

Заслуговує на увагу досвід роботи створеного в Чехії Центру інформації та консультування. Він

безкоштовно надає широкий спектр інформаційних та консультативних послуг: від профорієнтаційної роботи в початковій школі до планування кар'єри, вибору професії, перепідготовки. Розробка та реалізація профорієнтаційних заходів базується на тріаді «учні – батьки – школа». Учні повинні отримати інформацію про професії, ринок праці, батьки – забезпечити підтримку, школа – надати консультування. Професійне консультування в Чехії в межах своїх повноважень здійснюють: Міністерство освіти, молоді і спорту; Міністерство праці і соціальної політики; Міністерство промисловості і торгівлі; неурядові організації; фізичні особи, які займаються питаннями консультування. Міністерство освіти, молоді і спорту координує набуття учнями та студентами навиків управління кар'єрою, що реалізується в межах навчального плану, зокрема через програми «Людина та її світ», «Людина і суспільство», «Людина і світ праці». І в школах, і у вищих навчальних закладах надзвичайно важлива роль відводиться професійному консультуванню. У початкових школах навчальні плани складаються з урахуванням індивідуальних потреб учнів, їхніх інтересів і досягнень, з урахуванням можливості визначення конкретних рекомендацій для подальшого продовження їхнього навчання. На додачу до вивчення класичних предметів учні можуть відвідувати курси за вибором (латина, екологія, філософія, економіка, психологія, політологія, публічний виступ, історія регіону, право, нові технології та ін.). Регулярно проводяться групові семінари на такі теми, як планування освіти і кар'єри, співбесіда, самопрезентація, ринок праці, відпочинок і хоббі. Обговорення питань семінарів відбувається з урахуванням ресурсного потенціалу та нахилів школярів. Великого значення надають спілкуванню і співробітництву з батьками. Організуються зустрічі вчителів і батьків, на яких обговорюється процес навчання, очікувані та фактичні результати професійного самовизначення школярів. При Національному інституті освіти в Чехії діє Кар'єрний центр, Національний молодіжний інформаційний центр, регіональні молодіжні інформаційні центри, створено Європейську систему кваліфікацій. Призначення цих інституцій полягає в наданні молоді всебічної допомоги та підтримки в питаннях вибору професій та професійного становлення. Окрім того, успішно функціонує Центр міжнародного співробітництва в сфері освіти, де здійснюється інформаційна, просвітницька та консультативна діяльність щодо професійної орієнтації в країні та за кордоном. Основними вимогами чеських роботодавців до випускників середніх і вищих шкіл є такі: знання й грамотне використання іноземних мов та інформаційних технологій, готовність навчатись, адаптуватись до динамічних потреб ринку праці, відповідальність, навик спілкування, готовність приймати рішення, вміння працювати в команді, лідерство, гнучкість, креативність. Пріоритетом управління профорієнтаційною роботою в Чехії є підвищення якості профорієнтаційної освіти, забезпечення ефективності та результативності [8].

На сьогодні чеський досвід реформування освіти вкрай важливий для України, адже її намагання стати рівноправним партнером європейської спільноти потребує вивчення й можливого врахування тенденцій модернізації освітніх систем нових членів Європейського Союзу, формування ними державної освітньої політики на шляху вступу до європейської спільноти [9, с. 104].

Література

1. Дзюбишина Н. Вацлав Пршигода – основоположник чехословацького педагогічного реформізму / Н. Дзюбишина // *Нова пед. думка*. – 2009. – № 4. – С. 14–18.
2. Освіта протягом життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
3. Знайомство з освітою в Чехії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://mmk-sk.at.ua/publ/znajomstvo_z_osvitoju_chekhiji/1-1-0-17
4. Долгая О. И. Чехия: от дошкольного воспитания к предшкольному образованию / О. И. Долгая // *Шк. технологии*. – 2011. – № 1. – С. 85–91.
5. Дрожжина Т. В. Євроінтеграційні процеси в освіті. Чеський досвід / Т. В. Дрожжина // *Управління шк.* – 2009. – № 11. – С. 24–27.
6. Степура Л. Вивчення інноваційних процесів в освіті і науці Франції та Чехії / Людмила Степура, Катерина Буглак // *Освіта України*. – 2011. – 28 берез. (№ 23-24). – С. 9.
7. Товканець Г. В. Діяльність Української господарської академії в Чехословацькій республіці: теоретичні і методичні засади / Г. В. Товканець // *Гуманіт. науки*. – 2011. – № 1. – С. 103–111.
8. Уличний І. Європейський досвід профорієнтаційної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/517/1>
9. Красняков Є. В. Європейський досвід Чеської республіки в галузі освіти: досвід для України / Є. В. Красняков // *Вісник НАДУ*. – 2015. – № 4. – С. 104–111.